

in ratione entis est simpliciter excellentior cæteris virtutibus; ergo illa virtus, quæ fundat valorem, et proportionem cum ipsa ad merendum ipsam de condigno, excellentior est in genere entis et absolute, et simpliciter quavis alia virtute non habente talem proportionem, et valorem meriti de condigno, quia ista condignitas et valor, seu proportio cum re ita excedente in ratione entis omnia alia dona, etiam in ipsa charitate supponit perfectionem excedentem in ratione entis cætera dona. Illa enim major proportio, et condignitas cum vita æterna non potest non esse perfectior aliqua entitativa, seu physica cæteras virtutes excedens, quia vita æterna cum qua habet mediatam proportionem est in entitate nobilior cæteris.

XXVIII. Et hinc sumitur fundamentum, quia in his virtutibus supernaturalibus non solum desumenda est, et discernenda perfectio physica ex ipso genere in quo sunt, verbi gratia, quia est in genere voluntarii, aut intellectualis, sed maxime et propriissime ex ipsa elevatione qua elevat naturam ad altiorum participationem divinæ naturæ, et propinquius se habet ad ipsam; quæ est ratio D. Thomæ in hac quæstione LXVI, art. VI. Constat autem quod charitas de se attingit divinam naturam sine ulla distantia ab ipsa, sed per intimam unionem, quia in Deo manet, et Deus in nobis; fides autem, et spes sunt cum quadam distantia a Deo quatenus fides est de non viso, et spes de non possessio. Unde ulterius habetur, quod charitas per se, et ex sua natura petit sequi ad lumen gloriæ, et visionem beatam, nam cum ipsa perseverat. Ad fidem autem non sequitur per se, et ex natura sua, sed ratione status quatenus est charitas viatoris, et in statu viæ, in qua servit fides. Et sic charitas est inferior

lumine gloriæ, quia ad ipsum per se sequitur, et ab eo regulatur in tota sua perfectione, ad fidem autem non per se sequitur ex sua natura, et perfectione, sed ratione status imperfecti, et sic regulatur ab ipsa non absolute, sed ut est charitas vitæ, et sub statu imperfecto. Secundum se autem est altioris elevatione quam fides, quia intimius unit Deo, et respicit pro principio, et radice propria sui non fidem, sed visionem gloriæ, licet pro hoc statu imperfecto reguletur a fide, ut subrogata, et vicaria visionis gloriæ. Unde non mirum quod sit altioris elevationis; spes autem solum potest oriri a fide, et non a visione, et sic est inferior fide, et multo magis charitate.

XXIX. Nec obstat, quod genus fidei est genus intellectuale, et potentia in qua est fides est intellectus, genus autem charitatis est genus voluntarium, et potentia in qua existit est voluntas. Jam enim supra ostendimus bene posse in genere ignobiliori dari speciem aliquam nobiliorem, et in subjecto, seu materia imperfectiori recipi formam altiore.

XXX. Quod attinet ad sapientiam, dicimus esse perfectiorem cæteris virtutibus intellectualibus. Quod patet, quia habet objectum formale altius, et excellentius, scilicet attingere, et iudicare de rebus per altissimas causas, præcipue per causam primam. Scientia autem attingit per causas inferiores, et proprias. Prudentia versatur circa actiones humanas ex regulis humanis. Ars circa factibilia, et per regulas proximas ipsis arte factis. Intellectus principiorum per notitiam ex ipsis terminis. Qui termini non sunt nobis magis noti, nisi sint valde communes, non si sint valde reconditi, sicut ipsæ altissimæ causæ, ad quas non nisi longo studio pervenitur.

XXXI. Unde non obstat, quod sa-

piencia est discursiva non intellectu principiorum. Et iterum sapientia versatur circa conclusiones, intellectus vero principiorum est ratio, et causa manifestativa conclusionum, et sic potior est lumine versante circa conclusiones. Sed respondetur, quod licet sapientia sit discursiva, tamen plus assequitur de objecto, et sub altiori ratione procedit, quam intellectus principiorum sine discursu cum ea imperfectione, qua est in nobis, qui non comprehendimus, sicut Angeli in unico intuitu principiorum omnes conclusiones. Et ita licet intellectus principiorum versetur sine discursu circa veritates cognitæ ex terminis, non tamen circa objectum altius, et elevatius, quam ipsa sapientia, quæ de eodem objecto cognoscit per discursum, quod intellectus principiorum sine discursu. Versatur enim sapientia circa ens in communi, et affectiones entis, et circa eos terminos ex quibus componuntur principia, de his enim omnibus sapientia agit discurrendo, et defendendo ipsa prima principia, et ipsos terminos ex quibus ea constant. Unde prima principia ex quibus procedit sapientia, et conclusiones, quæ ex eis deducit, non sunt diversæ nobilitatis, et altitudinis, sed ejusdem, et easdem veritates, quas intellectus principiorum attingit, etiam attingit sapientia reflectendo super eas, et defendendo, et iudicando de eis, licet non probando, quia prima principia indemonstrabilia sunt, probat tamen defensiones eorum.

XXXII. Et sic procedit ex primis principiis ad conclusiones dupliciter, quasdam probando, et inferendo ex principiis, sicut aliæ scientiæ suas conclusiones probant, sic enim in metaphysica, et in theologia multæ conclusiones inferuntur, et probantur ex principiis; quasdam vero veritates non probando, nec

per discursum inferendo, sed per discursum defendendo, et explicando, et in quantum defensas inferendo; et sic agit de ipsis principiis defendendo ea, et disputando contra negantes, ut ait D. Thomas in hac quæstione LXVI, art. V ad quartum. Et tunc ex eisdem principiis per se notis, et non probatis procedit ad eadem principia non ut probanda, sed ut defendenda, sicut si quis negaverit omne totum esse majus sua parte, arguit metaphysicus ex definitione totius, et partis, et comparatione unius cum alio, non posse stare illam positionem, quæ diceret aliquod totum esse æquale parti. Et sic eadem principia serviunt ad inferendam hanc defensionem, et sub diversa consideratione, et respectu, eadem veritas secundum se est principium, et ut defensa est conclusio. Unde nobilior est sapientia intellectu principiorum, si quidem ad eadem principia defendenda se extendit, eaque habet pro objecto non solum ut ex terminis nota, sicut habitus principiorum, sed ut defensa, et explicata, et profundius penetrata. Quod aliæ scientiæ non habent, quæ ad sua principia non se extendunt, sed ad conclusiones ex principiis illatas, et probatas.

XXXIII. Et quando instatur, quod sapientia ad suas conclusiones, sive quæ probantur, et inferuntur, sive quæ solum defenduntur, et explicantur, utitur habitu principiorum ut causa, et lumine unde illas veritates, aut probat, aut defendit, respondetur ita esse, sed tamen cum lumine sapientiæ derivatum a lumine principiorum non sit solum illativum, et probativum conclusionum, sed explicativum, et defensivum eorumdem principiorum, redditur ex hac reflexione nobilior, quatenus defendit, et explicat ipsa principia, quæ a solo principiorum habitu nec defendi possunt, nec explicari, sed

præcise attingi in se. Non est autem inconueniens, quod ex lumine principiorum oriatur lumen sapientiæ perfectius, et excedatur a tali lumine orto ex se, quia lumen principiorum non est totalis causa luminis sapientiæ, sed ipsa potentia intellectiva, quæ perfectior, et radicalior est utroque habitu, et ipsa cum lumine intellectus agentis, id est, cum speciebus ab eo productis potest uti lumine principiorum ad producendum perfectius lumen, scilicet sapientiæ, quæ sit iudicativa, et defensiva principiorum; sapientia autem supernaturalis, quæ est donum Spiritus sancti, non causatur a lumine principiorum, sed infunditur a Deo, et sic potest esse altius donum.

XXXIV. Quod denique attinet ad iustitiam, quam dicimus esse potioram inter virtutes morales, in primis non loquimur comparative ad prudentiam, sed ad virtutes morales appetitivas. Nam prudentia, quæ immediate perficit rationem, præfertur in bonitate aliis virtutibus moralibus quæ perficiunt vim appetitivam, ut dicit D. Thomas in hac quæstione LXVI, art. 1, et iustitiam; ideo præfert aliis in articulo quarto quia propinquior est rationi, ergo cum prudentia sit intra ipsammet rationem, præferenda est iustitiæ. Et hoc patet, quia prudentia regulat omnes alias morales virtutes, etiam iustitiam, reliquæ autem virtutes dicuntur regulatæ, et mensuratæ a prudentia. Semper autem in genere regulabili præferunt regulans regulato.

XXXV. Deinde loquendo de virtutibus moralibus appetitivis, iustitia præfertur aliis loquendo de iustitia in tota sua latitudine, prout complectitur omnes partes, et species iustitiæ, et comparando totum ejus genus ad reliquas virtutes, quæ ad iustitiam non pertinent, ut est tem-

perantia, et fortitudo, et partes illis annexæ. Sic enim de iustitia loquitur S. Thomas in hoc articulo quarto citato. Et secundo loquimur de iustitia, et aliis virtutibus ex specie, et objecto suo præcise. Sic enim constat objectum iustitiæ esse nobilius, quia dirigit operationes hominis ad alterum tam erga Deum, quam erga bonum commune, quam erga privatos. Quod objectum est excellentius, et divinius reliquis objectis aliarum virtutum, quæ versantur circa moderantiam passionum. Sed tamen in aliquo accidentali, sive in circumstantia, sive in effectu, non repugnat aliquam virtutem esse excellentiorem iustitia, sicut accidens secundum quid est dignius substantia, scilicet in orando, et perficiendo, et complendo. Et sic humilitas potest esse perfectior in removendo prohibens, quia tollit superbiam quæ bonis operibus insidiatur: et fortitudo in conservando bonum commune, quatenus descendit, et repellit nociva, aut sustinet molesta, quod est opus perfectum complete, et consummative, cum substantialiter adæquationem boni communis faciat iustitia, quam defendit, et propugnat fortitudo: et magnanimitas intendit honorem magnum debitum virtuti, qui utique est ornatus, et splendor virtutum easque supponit. Et sic facile est videre in aliis virtutibus, quæ accessionem faciunt ad perfectionem iustitiæ, et supponunt adæquationem hominis ad alios homines, ad bonum commune, et ad Deum, tamquam fundamentum suarum perfectionum.

XXXVI. Quod si instetur in misericordia, quam D. Thomas dicit esse præstantissimam inter virtutes, quæ respiciunt hominem, aut proximum, ut patet in secunda secundæ, quæst. xxx, articulo iv, respondetur quod misericordia est duplex,

altera in appetitu sensitivo, quæ moderatur compassionem, id est, tristitiam de malo proximi. Et hæc est inferior ad iustitiam, quæ est in voluntate, et respicit debitum ad alterum, nec de illa loquitur D. Thomas. Altera est in voluntate, et est affectus sublevandi alienam miseriam. Et hæc secundum se petit esse maximam potentiam ad succurrendum omnibus miseris, et maximam bonitatem ad id volendum, et sic est proprium Dei *misereri semper, et parcere*. At vero prout in nobis, qui non possumus omnes miserias sublevare, non est ita perfecta sicut iustitia, quæ reddit debitum aliis, sed est sicut liberalitas, quam D. Thomas dicit esse sicut ornamentum iustitiæ, in hac quæstione LXVI, articulo iv ad primum.

XXXVII. Inter ipsas autem partes iustitiæ, vel ejus species quænam perfectior sit, respondetur esse religionem ut tradit S. Thomas 2-2, quæst. LXXXI, articulo vi, et ibi latius probandum est, includendo etiam in religione pœnitentiam, quæ vel a religione non distinguitur, vel illi annexa est. Nam iustitia vel respicit bonum commune in ratione debiti adæquando se illi, et hæc est iustitia legalis quæ architectonice est in principe, qui disponit, et providet bono communi, ministerialiter autem in subditis, quatenus adæquantur, et subduntur bono communi, ut proviso a principe; vel respicit bonum, et debitum privatum, et hoc dupliciter, scilicet, vel prout exercetur inter privatum, et privatum per contractus, et dationes, vel repassiones, et sic est iustitia commutativa; vel inter superiorem, et privatum, et sic est iustitia distributiva; vel denique respicitur bonum altius omni privato, et communi, et hoc est bonum divinum, et increatum, cui debemus summam

reverentiam, et cultum, et hoc facit religio; vel si peccamus debemus expiationem, et satisfactionem, et hoc facit pœnitentia. Inter hæc debita, certum est quod debitum privatum est infirmum, cum hoc subiciatur debito boni communis. Et certum est, bonum commune esse inferius divino, quia bonum commune creatum est, et divino subicitur. Ergo illa virtus, quæ reddit debitum bono divino, altior est illa quæ reddit debitum bono communi, qualis est iustitia legalis, vel bono privato, ut commutativa.

XXXVIII. Nec obstat, quod iustitia legalis etiam dictat, et ordinat de cultu Dei, etiam ordinando illum in bonum commune. Dicimus enim, quod iustitia legalis non ordinat cultum Dei ad bonum commune, ut ad finem ejus gratiæ, sed ut ad finem effectum, quatenus conservatio boni communis dependet a cultu, et reverentia Dei, et si hæc conservatur, etiam conservatur bonum commune. Unde non imperat proprie iustitia legalis religioni, sed ministrat, quatenus providet, quod ea quæ divini cultus sunt in republica bene disponantur, et observentur; sicut cum religio dictat votum esse faciendum de actu fidei, non imperat fidei, sed ei ministrat, quatenus per votum procurat firmari in exercitio fidei, fides autem altiori modo dirigit religionem ad supernaturalem finem.

ARTICULUS IV.

Quid de duratione virtutum?

I. Hæc est ultima proprietas virtutum de qua S. Thomas agit quæst. LXVII, quomodo videlicet virtutes durent post hanc vitam, quod potest controversari in virtutibus theologis, in intellectualibus, et moralibus.